

Юрій МОЛОКАНОВ
Комітет Верховної Ради України

ДОПОМОГА ПРИ НАРОДЖЕННІ ДИТИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Розглядається еволюція такого інструменту державної сімейної політики, як допомога при народженні дитини в Україні. Виявляється, що різке збільшення у 2005 р. розміру допомоги при народженні дитини сприяло значному зростанню народжуваності дітей в Україні, проте подальше збільшення розміру цієї допомоги та його диференціація залежно від кількості дітей у родині майже не вплинуло на рівень народжуваності. Обґрунтовується, що подальше збільшення народжуваності дітей в Україні можна досягти за умови гарантування державою необхідних умов для творчого розвитку дитини в майбутньому. Надаються рекомендації для вдосконалення державної сімейної політики в Україні.

Ключові слова: державна допомога при народженні дитини, державна сімейна політика, інструмент державної політики, народжуваність.

Yurii Molokanov. Assistance at the birth of a child as the instrument of the state family policy in Ukraine: prospects for improvement

The evolution of changes of the amount and procedure of payment in the allowance at the birth of a child in Ukraine is considered. Found that the introduction in 2005 the essential help at the birth of the child has led to a substantial increase in the birth rate, however, a further increase of this aid and its differentiation depending on the number of children in the family did not affect fertility. It is proved that a further increase in the birth rate in Ukraine can be achieved by guaranteeing by the state of appropriate conditions for creative development of the child in the future. Proposed the recommendations for improvement of the state family policy in Ukraine.

Key words: state aid at birth of a child, the state family policy, public policy tool, birth rate.

Допомогу при народженні дитини (ДНД) багато українських політиків розглядають як вагомий фактор збільшення народжуваності дітей. У 2005 – 2011 рр. для вирішення цього важливого завдання її розмір неодноразово збільшувався. Проте позитивні і негативні впливи цього підвищення як на народжуваність дітей, так і на державну сімейну політику науковці ґрунтовно не досліджували. При цьому держава майже не застосовувала інші механізми реалізації державної сімейної політики (ДСП) для збільшення народжуваності дітей в Україні.

У березні 2014 р. серед інших заходів економії державних коштів для запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні з 1 липня 2014 р. встановлений єдиний розмір ДНД для всіх дітей у сумі 41 480 грн, що значно менший за попередні розміри державної допомоги при народженні другої, третьої дитини та не пов'язаний із розміром прожиткового мінімуму. В останні роки народні депутати постійно виносять на розгляд Верховної Ради України законопроекти щодо відновлення диференційованого розміру ДНД, які жваво обговорюються в суспільстві.

Зазначимо, що серед науковців, як і в суспільстві загалом, відсутнє розуміння впливу зменшення розміру ДНД на народжуваність дітей в Україні і взагалі на забезпечення належного розвитку українських дітей, дотримання їх прав і свобод. Більш того, майже не обговорюється реалізація інших інструментів ДСП, які б сприяли збільшенню народжуваності дітей та дотриманню їхніх прав і свобод.

Таким чином, вкрай актуальним є аналіз впливу збільшення та диференціації розміру ДНД на народжуваність і добробут дітей в Україні та визначення різноманітних інструментів ДСП, які б сприяли збільшенню народжуваності та унеможливили народження дітей з корисливою метою.

У державній доповіді про становище дітей аналізувався вплив збільшення розміру ДНД на народжуваність дітей у 2005 – 2011 рр. [2, с. 12 – 13]. Проте не проводився аналіз впливу подальшого збільшення розміру ДНД як на народжуваність дітей, так і на їх добробут, не досліджувалися інші інструменти ДСП, що можуть сприяти збільшенню народжуваності дітей та їх належному соціальному становленню та розвитку.

Метою публікації є визначення і наукове обґрунтування основних напрямів удосконалення ДСП у сучасних умовах.

Одноразова допомога при народженні дитини була запроваджена у 1992 р. при прийнятті Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». Відповідно до ст. 17 закону допомога надавалася в чотирикратному розмірі мінімальної заробітної плати на кожну народжену дитину та додатково у двократному розмірі для жінок, які своєчасно стали на облік у медичному закладі в ранні строки вагітності, регулярно відвідували і виконували рекомендації лікарів [14]. Крім того, ДНД виплачувалася, якщо звернення про її призначення надійшло не пізніше ніж через шість місяців від дня народження дитини.

Розмір допомоги становив 6 – 9 млн крб., а у 2000 р. 360 – 540 грн. Таким чином, система призначення ДНД стимулювала вагітних жінок своєчасно ставати на медичний облік та виконувати рекомендації лікарів, тобто була спрямована на сприяння народженню здорової дитини.

З 1 січня 2002 р. після прийняття нової редакції Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» одноразова ДНД для осіб, не застрахованих у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, надавалася у розмірі прожиткового мінімуму для дітей віком до 6 років – 80 грн [3]. З 1 січня 2004 р. розмір цієї допомоги був збільшений удвічі до двох прожиткових мінімумів і становив 170 грн [7].

Для застрахованих осіб відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» з 1 січня 2001 р. ДНД надавалася у розмірі, що встановлюється правлінням фонду, але не менше ніж розмір прожиткового мінімуму, встановлений законом [15]. З 1 січня 2004 р. розмір ДНД також був збільшений удвічі до двох прожиткових мінімумів.

Ідея суттєвого збільшення ДНД виникла під час кампанії стосовно виборів президента України у 2004 р. та мотивувалася необхідністю стимулювати народження дітей. З 1 квітня 2005 р. відповідно до змін, внесених до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», визначено, що для незастрахованих осіб ДНД надається в сумі, кратній 22,6 розміру прожиткового мінімуму для дітей віком до 6 років, встановленого на день народження дитини. Виплата допомоги здійснюється одноразово у дев'ятикратному розмірі прожиткового мінімуму при народженні дитини, решта – протягом наступних 12 місяців. Одночасно зміни були внесені і до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» [8]. Проте фактично ця допомога надавалася в сумі 8 500 грн, що визначено наступними змінами до цих законів.

На думку автора, саме відтоді ДНД стала інструментом LSG, оскільки її збільшення зумовило суттєве зростання народжуваності дітей в Україні.

Підручник «Державна політика», виданий Національною академією державного управління при Президентові України, визначає інструменти державної політики як «специфічні засоби, за допомогою яких політика як реакція на проблему втілюється в життя» [4, с. 51]. ДНД належить до змішаних інструментів (податки і збори, субсидії, інформація і стимули) [4, с. 69]. Автор розглядає ДНД як стимули (для народження дітей).

Пропозиція щодо наступного збільшення розміру ДНД виникла під час позачергових парламентських виборів 2007 р. і була реалізована змінами до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», які набрали чинність з 1 січня 2008 р. [13]. Відповідно до цих змін ДНД надавалась одному з батьків дитини в розмірі 12 240 грн – на першу дитину, 25 000 грн – на другу дитину, 50 000 грн – на третю і наступну дитину. Виплата допомоги здійснювалась одноразово при народженні першої дитини в сумі 4 800 гривень, другої дитини – 4 840 грн, третьої та наступної дитини – 5 000 грн, решта на першу дитину виплачувалася протягом наступних 12 місяців, на другу дитину – 24 місяців, третю і наступну дитину – 36 місяців рівними частинами. Одночасно статті щодо виплат ДНД були вилучені із Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням».

У листопаді 2009 р. розмір ДНД суттєво збільшено, крім того, розмір допомоги узгоджено з розміром прожиткового мінімуму. Змінами до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» визначено, що ДНД надається в сумі, кратній 22 розмірам прожиткового мінімуму – на першу дитину; 45 розмірам прожиткового мінімуму – на другу дитину; 90 розмірам прожиткового мінімуму – на третю і кожну наступну дитину [10]. Терміни виплати допомоги залишилися незмінними. Проте зазначені зміни набули чинності тільки з 1 січня 2011 р.

Наступне збільшення розміру гуманітарної допомоги також пов'язано з виборчою компанією, а саме виборами президента України у 2010 р. У грудні 2010 р. президент України вніс проект закону про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» щодо виплати ДНД (реєстр. № 7521 від 28 грудня 2010 р.), у якому передбачено збільшення розміру допомоги майже у півтора раза. Треба зазначити, що ще перед внесенням законопроекту до парламенту голова підкомітету з питань молодіжної політики, сім'ї та дитинства Комітету Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму К. Лук'янова, виступаючи на парламентських слуханнях, наголосила на недоцільності змагань між владою та опозицією на тему, хто дасть більше дітям. За твердженням К. Лук'янової «у 70,9 % сімей з дітьми виховується одна дитина, у 25,4 % – дві дитини і лише у 3,7 % – три дитини і більше. Тому суперечливим є збільшення виплат при народженні другої і третьої дитини, оскільки першу дитину важче виховувати й утримувати, ніж другу і третю. Першу дитину народжують молоді люди без життєвого досвіду, незабезпечені житлом, які отримують стипендію або невелику заробітну плату. Ні в якому разі не можна ставити другу чи третю дитину дорожчими за першу. Для батьків їхні діти мають бути однаково дорогими та улюбленими. ... державна допомога сім'ї має бути однаковою на кожну дитину в певному фіксованому розмірі» [20].

Парламентар зазначила, що «асоціальні сім'ї народжують дітей переважно заради одержання значних коштів, а потім витрачають їх на задоволення власних потреб, не виконуючи своїх батьківських обов'язків. Це часто призводить до трагічних наслідків. ... Навіть якщо державні органи встигають позбавити таких горе-батьків батьківських прав, держава знову змушена вирішувати питання забезпечення таких дітей, витрачаючи на це чималі державні кошти» [20].

Під час підготовки законопроекту в другому читанні Комітет Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму пропонував не поспішати з одночасним збільшенням розміру допомоги при народженні всіх категорій дітей, а збільшувати допомогу насамперед при народженні першої дитини, залишаючи розмір інших допомог незмінним. Для отримання необхідних розрахунків від відповідних міністерств комітет звернувся до Голови Верховної Ради України з пропозицією перенести розгляд законопроекту на сесії Верховної Ради

України. Проте ця пропозиція не була підтримана і законопроект був прийнятий у редакції першого читання з незначними змінами конституційною більшістю голосів. Таким чином, з 9 квітня 2011 р. ДНД надавалася в сумі, кратній 30 розмірам прожиткового мінімуму – на першу дитину; кратній 60 розмірам прожиткового мінімуму – на другу дитину; кратній 120 розмірам прожиткового мінімуму – на третю і кожен наступну дитину [12]. Водночас були вдвічі збільшені терміни виплати допомоги.

При скороченні бюджетних видатків у березні 2014 р. Законом України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» визначено єдиний розмір допомоги при народженні дитини в сумі 41 480 грн для всіх дітей без винятку [16]. Одночасно скасована допомога по догляду за дитиною, яка становила 130 грн, проте пізніше вона була відновлена для осіб, які за станом на 30 червня 2014 р. мали право на отримання допомоги при народженні дитини в розмірі, встановленому на першу дитину, проте лише після досягнення дитиною двох років на наступні 12 місяців.

Якщо аналізувати вплив збільшення розміру ДНД на народжуваність дітей, треба зазначити, що згідно зі статистичними даними збільшення розміру допомоги до 8 500 грн зумовило суттєве зростання народжуваності. Проте запровадження диференційованого розміру допомоги та її подальше збільшення не сприяли суттєвій зміні кількості народжених дітей; з 2009 р. ця кількість змінюється в межах статистичної похибки (таблиця) [6]. І навіть суттєве збільшення кількості дітей, народжених у 2008 р., мало пов'язане із запровадженням з січня 2008 р. диференційованої державної допомоги, оскільки більшість цих дітей були зачаті ще у 2007 р.

Динаміка народжуваності в Україні у 2005 – 2013 рр.

Рік	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість народжених дітей, тис. осіб	426,1	460,4	472,7	510,6	512,5	497,7	502,6	520,7	503,6

Необхідно також зазначити, що згідно з державною доповіддю про становище дітей в Україні за 2009 – 2016 рр. [3], у 2015 р. чисельність новонароджених становила 411,8 тис. дітей (без урахування територій проведення АТО та тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополь) і була на 11,6 % нижчою за чисельність новонароджених у 2014 р. (також без урахування цих територій). У 2016 р. народилося вже 397 тис. дітей, тобто зменшення народжуваності за цей рік становило 3,5 % [1].

Безперечно, важко визначити, що більше вплинуло на зменшення народжуваності дітей в Україні – російська агресія, економічна криза чи зменшення розміру ДНД, проте вже 3 роки в країні спостерігається негативна тенденція зниження народжуваності. Водночас при збільшенні розміру ДНД у 2011 – 2013 рр. частішали випадки припинення виплати допомоги через неналежне ставлення батьків (опікунів) до дітей. Якщо у 2011 р. припинено виплату допомоги при народженні дитини у 5 291 випадках, то у 2012 р. – у 5 987 випадках, у 2013 р. – у 7 169 випадках [18]. Таким чином, підтвердилися побоювання К. Лук'янової щодо збільшення випадків народження дітей асоціальними сім'ями заради коштів. Однак ця статистика не висвітлює проблему народження дітей з корисливих мотивів у благополучних на перший погляд сім'ях. Дуже важко проконтролювати цільове використання коштів у цих сім'ях. Навряд чи діти, народжені заради отримання державної допомоги, будуть щасливими в цих сім'ях.

Крім того, згідно з даними Держкомстату за станом на 1 січня 2014 р., серед домогосподарств з дітьми 75,9 % домогосподарств мають одну дитину, 20,9 % – двох дітей, 3,2 % – трьох дітей [19]. Згідно з даними Державного перепису населення 2001 р., не народжували дітей 13 % жінок віком 30 – 35 років та 25 % жінок віком 25 – 29 років [5]. Тому навіть велике збільшення народжуваності серед багатодітних сімей не свідчить про суттєве збільшення народжуваності в розрізі всіх сімей.

На думку автора, суттєвішого збільшення народжуваності в Україні можна досягти за рахунок народження дітей у бездітних сім'ях та сім'ях, що виховують одного чи двох дітей. Проте ці сім'ї потребують не збільшення державної допомоги при народженні дитини, а гарантування державою нормальних умов для нормального розвитку дитини в майбутньому – забезпечення влаштування дитини до дошкільного навчального закладу та школи, можливостей для дозвілля, відпочинку, занять спортом.

Таким чином, якщо постійно збільшувати розмір ДНД, не вкладаючи при цьому кошти у створення інфраструктури для розвитку дітей (будівництво дитячих садочків, шкіл, підтримки дитячо-юнацьких спортивних шкіл, дитячих клубів), неможливо отримати суттєве збільшення народжуваності, що і спостерігалось у 2009 – 2013 рр.

Треба зазначити, що в Україні зроблені певні кроки щодо підтримки багатодітних сімей. У 2009 р. до Закону України «Про охорону дитинства» внесені зміни, які передбачали значні пільги багатодітним сім'ям. Зокрема, таким сім'ям надавалася 50-відсоткова знижка плати за користування житлом, комунальними послугами, квартирним телефоном. Дітям з таких сімей надавалися такі пільги: безоплатне одержання ліків за рецептами лікарів; щорічне медичне обстеження і диспансеризація в державних та комунальних закладах охорони здоров'я, компенсація витрат на зубопротезування; першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація, безоплатний проїзд усіма видами міського, приміського та міжміського пасажирського транспорту (крім таксі); безоплатне одержання послуг з оздоровлення та відпочинку. Також діти із сімей, «у складі яких є п'ятеро і більше дітей, а також особи віком від 18 до 23 років із таких сімей звільнялися від плати за навчання у вищих навчальних закладах державної та комунальної форми власності за умови, що певний освітньо-кваліфікаційний рівень вони здобувають вперше» [17].

Наразі заради економії бюджетних коштів держава обмежує і ці пільги. З 1 січня 2016 р. пільги щодо знижки на оплату комунальних послуг та отримання безкоштовних ліків надаються лише сім'ям, у яких розмір середньомісячного сукупного доходу в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Відповідно до ст. 169.4.1 Податкового кодексу України розмір податкової соціальної пільги дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 грн, та за станом на 1 січня 2017 р. становить 2 240 грн. Крім того, з 1 січня 2016 р. зі ст. 19 Закону України «Про охорону дитинства» вилучена норма щодо звільнення від плати за навчання у вищих навчальних закладах державної та комунальної форми власності дітей з багатодітних сімей.

Зазначимо, що у 2016 р. народні депутати України вносили законопроекти щодо відновлення таких норм, проте, незважаючи на підтримку Комітету з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму, ці законопроекти так і не дійшли до розгляду в сесійній залі. Так, проекти законів про внесення зміни до ст. 13 Закону України «Про охорону дитинства» щодо посилення соціального захисту багатодітних і прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (реєстр. № 2305а), поданий

народними депутатами України Н. Ю. Королевською та Ю. В. Солодом, та про внесення змін до Закону України «Про охорону дитинства» щодо посилення соціальних гарантій багатодітних і прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу (реєстр. № 2305а-1), поданий народними депутатами України М. М. Іоновою, І. С. Луценко, І. В. Геращенко були навіть обговорені у Верховній Раді України 30 березня 2016 р., проте у зв'язку з недостатньою кількістю народних депутатів України в сесійній залі голосування щодо цих законопроектів відкладено й досі не проведено.

Навесні 2017 р. активізувалися дискусії щодо збільшення розміру ДНД та посилення соціального захисту сімей з дітьми. До Верховної Ради України внесено низку відповідних законопроектів. У Комітеті Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму створено робочу групу з розроблення проекту Закону про посилення соціальних гарантій дітям та сім'ям з дітьми. У засіданнях робочої групи взяли участь члени комітету, інші народні депутати України, представники Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Уповноваженого Президента України з прав дитини. За підсумками її роботи народні депутати України у кількості 31 особа, які є представниками всіх депутатських фракцій та депутатської групи «Партія „Відродження“», внесли проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення належного рівня соціального захисту родин з дітьми та встановлення справедливих соціальних гарантій дітям (реєстр. № 6063-д).

У законопроекті запропоновано замість ДНД запровадити допомогу у зв'язку з народженням дитини, яка буде виплачуватися двома частинами. Перша частина допомоги у зв'язку з народженням дитини має нараховуватися відповідно до розміру прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, встановленого на день народження дитини, та надаватися в сумі, кратній 15 розмірам прожиткового мінімуму – на першу дитину; кратній 20 розмірам прожиткового мінімуму – на другу дитину; кратній 25 розмірам прожиткового мінімуму – на третю і кожен наступну дитину. Друга частина допомоги у зв'язку з народженням дитини нараховуватиметься відповідно до розміру прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, встановленого на той календарний місяць, за який фактично здійснюватиметься виплата, та з народженням дитини виплачуватиметься щомісячно впродовж наступних із дня народження дитини 36 місяців.

Таким чином, пропонується розділити допомогу при народженні дитини на дві частини, одна з яких буде виплачуватися відразу після народження дитини й залежати від кількості дітей у сім'ї, а друга буде дорівнювати прожитковому мінімуму та виплачуватися щомісячно.

Також у зазначеному законопроекті пропонувалося відновити пільги щодо безкоштовного харчування дітей 1 – 4 класів, пільгового вступу низки категорій дітей до закладів вищої освіти, ліквідацію діючих комунальних дошкільних навчальних закладів лише після проведення громадського обговорення тощо. Водночас досі, незважаючи на пропозиції профільного комітету, цей законопроект ще не розглядався у Верховній Раді України.

Цікаві, хоч і дискусійні пропозиції щодо внесення змін до Податкового кодексу України розробили народні депутати України шостого скликання К. Лук'янова та Я. Сухий. Вони запропонували відновити та модернізувати податок на бездітність, який існував за радянських часів, а саме збільшити на 2 % податок на доходи фізичних осіб для платників податку, які досягли тридцятирічного віку й не мають дітей, крім випадків, коли такий платник є інвалідом I-ї, II-ї або III-ї груп. Водночас зменшити на 5 % зазначений податок для платників, які мають трьох або чотирьох дітей, на 10 % – які мають п'ятьох або більше дітей [17]. Цей законопроект викликав

багато критичних зауважень щодо обмеження прав бездітних громадян, повернення до радянського досвіду. Проте мало хто привернув увагу на спробу парламентарів запровадити механізм стимулювання громадян самостійно заробляти кошти, а не чекати на допомогу від держави. На думку автора, реалізація в тому чи іншому вигляді зазначеної пропозиції сприятиме поліпшенню соціального становища багатодітних сімей та відмові від споживацького підходу до народження дітей.

У результаті проведеного дослідження ДНД та шляхів удосконалення державної сімейної політики в Україні зроблені такі висновки:

1. Показано, що ДНД була запроваджена в українському законодавстві у 1992 р. та мала невеликий розмір (4 – 6 мінімальних заробітних плат). З 2002 р. допомога виплачувалась у розмірі прожиткового мінімуму для дітей до 6 років, а з 2004 р. – у розмірі двох прожиткових мінімумів. Проте під час виборів президента України 2004 р. кандидатами в президенти для збільшення народжуваності в Україні та підтримки сімей з дітьми ініційовано збільшення розміру зазначеної допомоги до 8 500 грн. У 2008 – 2011 рр. розмір ДНД тричі збільшувався. За станом на 9 квітня 2011 р. ДНД надавалася в сумі, кратній 30 розмірам прожиткового мінімуму – на першу дитину; 60 розмірам прожиткового мінімуму – на другу дитину; 120 розмірам прожиткового мінімуму – на третю і кожну наступну дитину. Водночас з 1 липня 2014 р. встановлено єдиний розмір допомоги при народженні дитини в сумі 41 280 грн.

2. Доведено, що суттєве збільшення розміру ДНД сприяло збільшенню народжуваності на 25 %. Проте запровадження диференційованого розміру допомоги та її подальше збільшення не вплинуло на суттєві зміни в народжуваності в Україні.

3. Обґрунтовано, що суттєвішого збільшення народжуваності в Україні можна досягти за рахунок народження дітей у бездітних сім'ях та сім'ях, що виховують одну чи двох дітей, для чого держава має створити відповідні умови для творчого розвитку дитини в майбутньому – забезпечення влаштування дитини до дошкільного навчального закладу та школи, організація дозвілля, відпочинку, занять спортом.

Для поліпшення ситуації пропонуємо:

1. Внести такі зміни до законодавства:

– зменшити податок на доходи фізичних осіб для платників податку, які народили трьох і більше дітей;

– призначити ДНД у сумі, кратній прожитковому мінімуму для дитини віком до 6 років;

– відновити 50-відсоткову оплату комунальних послуг багатодітними сім'ями та пільговий вступ до державних та комунальних навчальних закладів дітей з багатодітних сімей, у складі яких є п'ятеро і більше дітей.

2. Кабінету Міністрів України, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування вжити заходів щодо збільшення мережі дошкільних, позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі дитячо-юнацьких спортивних шкіл, для задоволення відповідних потреб дітей в Україні.

Список використаних джерел / List of references

1. **Демографічна** ситуація в Україні у 2016 році : доповідь Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/dop/10/dop_DS_2016_w.zip [Demografichna sytuatsiia v Ukraini u 2016 rotsi : dopovid Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/dop/10/dop_DS_2016_w.zip].

2. **Державна** доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2011 року) / С. Ю. Аксьонова, М. Ю. Варбан, О. А. Васильєв [та ін.]. – Київ : Літопис-XX, 2012. – 188 с. [Derzhavna dopovid pro stanovyshche ditei v Ukraini (za pidsumkamy 2011 roku) / S. Yu. Aksonova, M. Yu. Varban, O.A. Vasyliiev [ta in.]. – Kyiv : Litopys-XX, 2012. – 188 s.].

3. **Державна** доповідь про становище дітей в Україні: «Реалізація Конвенції ООН про права дитини в Україні: досягнення, проблеми, перспективи» (за період 2009 – 2016 рр.) / О. М. Балакірєва (кер. автор. кол.) [та ін.]. – Київ, 2016. – Режим доступу : http://elibrary.kubg.edu.ua/21247/1/T_Zhuravel_DERZHDOP_KSPSR_IL.pdf [Derzhavna dopovid pro stanovyshe ditei v Ukraini: «Realizatsiia Konventsii OON pro prava dytyny v Ukraini: dosiahnennia, problemy, perspektyvu» (za period 2009 – 2016 rr.) / O. M. Balakirieva (ker. avtor. kol.) [ta in.]. – Kyiv, 2016. – Rezhym dostupu : http://elibrary.kubg.edu.ua/21247/1/T_Zhuravel_DERZHDOP_KSPSR_IL.pdf].

4. **Державна** політика : підручник / ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – Київ : НАДУ, 2014. – 448 с. [Derzhavna polityka : pidruchnyk / red. kol. : Yu. V. Kovbasiuk (holova) [ta in.]; Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. – Kyiv : NADU, 2014. – 448 s.].

5. **Жінки** та діти України. За даними Всеукраїнського перепису населення : зб. Держ. комітету статистики України. – Режим доступу : http://2001.ukrcensus.gov.ua/d/w_child.zip [Zhinky ta dity Ukrainy. Za danymy Vseukrainskoho perepysu naselennia : zb. Derzh. komitetu statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu : http://2001.ukrcensus.gov.ua/d/w_child.zip].

6. **Населення** : статистична інформація Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html [Naselennia : statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html].

7. **Про внесення** змін до деяких законів України щодо збільшення розміру одноразової допомоги при народженні дитини : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 972-IV // Відом. Верховної Ради України. – 2003. – № 45 [Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zbilshennia rozmiru odnorazovoi dopomohy pry narodzhenni dytyny : Zakon Ukrainy vid 19 cherv. 2003 r. № 972-IV // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2003. – № 45].

8. **Про внесення** змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України : Закон України від 25 берез. 2005 р. № 2505-IV // Відом. Верховної Ради України. – 2005. – № 17. – № 18 – 19 [Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2005 rik» ta deiakykh inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 25 berez. 2005 r. № 2505-IV // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2005. – № 17. – № 18 – 19].

9. **Про внесення** змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» : Закон України від 22 берез. 2001 р. № 2334-III // Відом. Верховної Ради України. – 2001. – № 20 [Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu dopomohu simiam z ditmy» : Zakon Ukrainy vid 22 berez. 2001 r. № 2334-III // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. – № 20].

10. **Про внесення** змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» щодо виплати допомоги при народженні дитини : Закон України від 17 листоп. 2009 р. № 1723-VI // Відом. Верховної Ради України. – 2010. – № 8 [Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu dopomohu simiam z ditmy» shchodo vyplaty dopomohy pry narodzhenni dytyny : Zakon Ukrainy vid 17 lystop. 2009 r. № 1723-VI // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2010. – № 8].

11. **Про внесення** змін до статті 167 Податкового кодексу України щодо перегляду ставки податку на доходи фізичних осіб : проект Закону України від 23 лют. 2012 р. № 10112. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42672 [Pro vnesennia zmin do statti 167 Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo perehliadu stavky podatku na dokhody fizychnykh osib : proekt Zakonu Ukrainy vid 23 liut. 2012 r. № 10112. – Rezhym dostupu : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42672].

12. **Про внесення** зміни до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» щодо виплати допомоги при народженні дитини : Закон України від 17 берез. 2011 р. № 3164-VI // Відом. Верховної Ради України. – 2011. – № 38 [Pro vnesennia zminy do Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu dopomohu simiam z ditmy» shchodo vyplaty dopomohy pry narodzhenni dytyny : Zakon Ukrainy vid 17 berez. 2011 r. № 3164-VI // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2011. – № 38].

Public administration mechanisms

13. **Про Державний** бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 28 груд. 2007 р. № 107-VI // Відом. Верховної Ради України. – 2008. – № 5 – 6, 7 – 8 [Pro Derzhavnyi biudzhnet Ukrainy na 2008 rik ta pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28 hrud. 2007 r. № 107-VI // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2008. – № 5 – 6, 7 – 8].

14. **Про державну** допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 22 листоп. 1992 р. № 2811-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1993. – № 5 [Pro derzhavnu dopomohu simiam z ditmy : Zakon Ukrainy vid 22 lystop. 1992 r. № 2811-XII // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1993. – № 5].

15. **Про загальнообов'язкове** державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням : Закон України від 18 січ. 2001 р. № 2240-III // Відом. Верховної Ради України. – 2001. – № 14 [Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia u zviazku z tymchasovoiu vtratoiu pratsezdatsnosti ta vytratamy, zumovlenymy narodzhenniam ta pokhovanniam : Zakon Ukrainy vid 18 sich. 2001 r. № 2240-III // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. – № 14].

16. **Про запобігання** фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні : Закон України від 27 берез. 2014 р. № 1166-VII // Відом. Верховної Ради України. – 2014. – № 20 – 21 [Pro zapobihannia finansovoi katastrofy ta stvorennia peredumov dlia ekonomichnoho zrostannia v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 27 berez. 2014 r. № 1166-VII // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2014. – № 20 – 21].

17. **Про охорону** дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III // Відом. Верховної Ради України. – 2001. – № 30 [Pro okhoronu dytynstva : Zakon Ukrainy vid 26 kvit. 2001 r. № 2402-III // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. – № 30].

18. **Про розгляд** листа Комітету Верховної Ради України : лист Міністерства соціальної політики від 21 трав. 2014 р. № 1925/0/10-1415 / Тимчасовий архів Комітету Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму [Pro rozghliad lysta Komitetu Verkhovnoi Rady Ukrainy : lyst Ministerstva sotsialnoi polityky vid 21 trav. 2014 r. № 1925/0/10-1415 / Tymchasovy arkhiv Komitetu Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan simi, molodizhnoi polityky, sportu ta turyzmu].

19. **Соціально-демографічні** характеристики домогосподарств України у 2014 році : доповідь Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/dop/06/dop_sdhd_14.zip [Sotsialno-demohrafichni kharakterystyky domohospodarstv Ukrainy u 2014 rotsi : dopovid Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/dop/06/dop_sdhd_14.zip].

20. **Стенограма** парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення та реальний стан дотримання прав дитини в Україні». – Режим доступу : http://static.rada.gov.ua/zakon/skl6/11session/par_sl/slS2212110.htm [Stenohrama parlamentskykh slukhan na temu: «Zakonodavche zabezpechennia ta realnyi stan dotrymannia prav dytyny v Ukraini». – Rezhym dostupu : http://static.rada.gov.ua/zakon/skl6/11session/par_sl/slS2212110.htm].

Надійшла до редколегії 06.08.18